

O'quvchilarda folklor qo'shiqlari vositasida vokal-xonandalik malakalarini shakllantirishning texnologiyalarini takomillashtirish omillari

Yorqin Akramovich Nayimov
BuxDU

Annotatsiya: Mazkur maqolada o'quvchilarda folklor qo'shiqlari vositasida vokal-xonandalik malakalarini shakllantirish jarayonining nazariy asoslari, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, ularni takomillashtirish omillari va amaliy mexanizmlari tahlil qilinadi. Folklor janrining milliy musiqiy tarbiya tizimidagi o'rni, o'quvchilarning vokal imkoniyatlarini rivojlantirishdagi ahamiyati yoritiladi. Tadqiqotda kuzatish, tahlil, intervyu, tajriba-sinov, muammoli o'qitish va loyiha metodlari kabi ilmiy-pedagogik usullar qo'llaniladi. Natijada folklor qo'shiqlari asosida vokal mashg'ulotlarni samarali tashkil etishning texnologik modeli, o'quvchilar vokal malakalarini baholash mezonlari hamda ularni takomillashtirishning metodik yo'nalishlari ishlab chiqiladi.

Kalit so'zlar: folklor qo'shiqlari, vokal-xonandalik, musiqa ta'limi, pedagogik texnologiya, metodika, o'quvchi ijodkorligi, milliy qadriyatlar

Factors for improving the technologies of forming vocal-singing skills in students through folklore songs

Yorqin Akramovich Nayimov
BukSU

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations of the process of forming vocal-singing skills in students through folklore songs, modern pedagogical technologies, factors of their improvement and practical mechanisms. The role of the folklore genre in the national musical education system, its importance in developing students' vocal capabilities are highlighted. The research uses scientific and pedagogical methods such as observation, analysis, interview, experimental-testing, problem-based learning and project methods. As a result, a technological model for the effective organization of vocal classes based on folklore songs, criteria for assessing students' vocal skills and methodological directions for their improvement are developed.

Keywords: folklore songs, vocal-singing, music education, pedagogical technology, methodology, student creativity, national values

Kirish. Bugungi globallashuv jarayonida yosh avlodni milliy qadriyatlar, an'anaviy san'at va musiqiy merosga sadoqat ruhida tarbiyalash davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biridir. Shu nuqtai nazardan, xalq og'zaki ijodi - folklor qo'shiqlari - o'quvchilarning estetik dunyoqarashi, milliy o'zlikni anglash tuyg'usi va vokal-xonandalik mahoratini rivojlantirishda beqiyos ahamiyatga ega.

Folklor qo'shiqlari o'zining tabiiyligi, milliy ohanglari, soddaligi va emotsional ta'sirchanligi bilan o'quvchilar qalbiga tez singadi. Ular orqali vokal mashg'ulotlarni tashkil etish o'quvchilarda tabiiy ovoz chiqarish, intonatsion aniqlik, musiqiy ifoda va nafasni to'g'ri boshqarish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Ammo amaliyotda bu jarayonni samarali tashkil etish uchun pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish, ya'ni xalq qo'shiqlarini zamonaviy yondashuvlar bilan uyg'unlashtirish zarur. Shu bois maqolaning maqsadi - o'quvchilarda folklor qo'shiqlari vositasida vokal-xonandalik malakalarini shakllantirishda qo'llaniladigan texnologiyalarni tahlil qilish va ularni takomillashtirish omillarini asoslashdir.

Asosiy qism

1. Mavzuning nazariy asoslari

1.1. Folklor qo'shiqlari - milliy musiqa tarbiyasining asosi

Folklor qo'shiqlari xalqning tarixiy xotirasi, ma'naviy boyligi va estetik didini o'zida mujassam etgan. Ular hayotiy voqealar, mehnat, urf-odat, marosim va his-tuyg'ularni musiqiy obrazlarda ifodalaydi. O'zbek xalq qo'shiqlari ohangdorligi, tildagi she'riy uyg'unligi va emotsional mazmuni bilan yoshlarning musiqiy tarbiyasida asosiy vositadir.

O'quvchilarga xalq qo'shiqlarini o'rgatish ularning musiqiy tafakkurini, milliy g'ururini, ifoda madaniyatini va ijrochilik tajribasini rivojlantiradi. Xalq qo'shiqlari asosida vokal mashg'ulotlarni tashkil etish jarayonida quyidagi jihatlar e'tiborga olinadi:

- qo'shiqning ohang diapazoni o'quvchi ovoziga mos bo'lishi;
- so'z va musiqa uyg'unligiga e'tibor;
- tabiiy nafas, diksiya va artikulyatsiya mashqlari;
- his-tuyg'u bilan kuylash va sahna ifodasini rivojlantirish.

1.2. Vokal-xonandalik malakalari mazmuni

Vokal-xonandalik malakalari deganda o'quvchining ovozini to'g'ri ishlatish, nafas olish, intonatsiya, diksiya, tembr, diapazon va sahna ifodasi bilan bog'liq bilim, ko'nikma va malakalar tushuniladi.

Musiqa pedagogikasi bu malakalarni shakllantirishni uch bosqichda ko'radi:

1. Texnik bosqich - ovoz apparatini tayyorlash, nafas mashqlari, diapazonni aniqlash;
2. Ifodaviy bosqich - qo'shiq mazmunini tushunib, hissiyot bilan kuylash;
3. Ijodiy bosqich - o'z ovoziga xos interpretatsiya va sahna harakati.

Folklor qo'shiqlari bu bosqichlarning barchasini tabiiy shaklda amalga oshirish uchun qulay materialdir.

2. O'quvchilarda vokal-xonandalik malakalarini shakllantirishda folklor qo'shiqlarning o'rni

2.1. Folklor musiqaning ta'sir mexanizmi

Folklor qo'shiqlari yoshlarning psixologik xususiyatlariga juda mos: ohang soddaligi, so'zning obrazlilik, takrorlanuvchi ritmik strukturalar ularni tez eslab qolishga yordam beradi. Shuningdek, xalq qo'shiqlari kuylash jarayonida:

musiqiy eshituv rivojlanadi;

intonatsion aniqlik shakllanadi;

tabiiy nafas olish va ovoz hosil qilish jarayoni takomillashadi;

jamoaviy ijro orqali ijtimoiy ko'nikmalar mustahkamlanadi.

Masalan, "Kelinoy", "Bormisan, gulim", "Qo'qoncha yallasi", "Lapar" kabi xalq qo'shiqlari o'quvchilarning vokal salohiyatiga mos repertuar sifatida samarali natija beradi.

2.2. Folklor qo'shiqlarini tanlash mezonlari

Folklor qo'shiqlarini vokal mashg'ulotlarga tanlashda quyidagilarga e'tibor beriladi:

qo'shiqning ohang diapazoni o'quvchilarning yosh ovoz diapazoniga mosligi;

mazmunining tarbiyaviy va estetik jihatdan tozaligi;

ifoda vositalari soddaligi va tabiiyligi;

xalq kuylarining mintaqaviy xilma-xilligi (Surxondaryo, Xorazm, Farg'ona, Qashqadaryo, Toshkent maktablari).

Tanlovda pedagog nafaqat musiqiy jihatni, balki o'quvchilarning psixologik holati, qiziqishi va tayyorgarligini ham hisobga olishi kerak.

3. Pedagogik texnologiyalarni takomillashtirish zarurati

Zamonaviy ta'lim sharoitida an'anaviy yondashuvlar o'rniga innovatsion, interfaol va shaxsga yo'naltirilgan texnologiyalarni qo'llash talabi ortmoqda. Folklor asosidagi vokal mashg'ulotlarda quyidagi texnologik yo'nalishlar samarali hisoblanadi:

3.1. Muammoli-ijodiy o'qitish texnologiyasi

Bu usulda o'quvchilar oldiga savollar qo'yiladi: «Nima uchun bu qo'shiq xalq orasida mashhur bo'lgan?», «Bu qo'shiqda qanday his-tuyg'u ifodalangan?» O'quvchilar javob topish jarayonida musiqiy tahlil qiladi, qo'shiq mazmunini his etadi va ifodalaydi. Bu usul ijodiy fikrlashni rivojlantiradi.

3.2. Loyihaviy ta'lim texnologiyasi

O'quvchilar folklor qo'shiqlari asosida mini-loyihalar yaratadi: masalan, "Mintaqaviy xalq qo'shiqlari to'plami", "Ota-bobolar kuylarini qayta ijro etish", "Xalq laparlaridan sahna ko'rinishlari".

Bu faoliyat o'quvchilarda tadqiqotchilik, jamoaviy ijod va sahna madaniyatini rivojlantiradi.

3.3. Axborot-kommunikatsiya texnologiyalari (AKT)

Audio yozuvlar, video namoyishlar, onlayn musiqiy dasturlar (Soundtrap, BandLab, GarageBand) orqali o'quvchi xalq qo'shiqlarini eshitadi, tahlil qiladi, ovozini yozadi va solishtiradi. Bu zamonaviy raqamli musiqiy ta'limning asosiy yo'nalishlaridan biridir.

3.4. Rolli o'yin texnologiyasi

"Xalq to'yi sahnasi", "Laparlar kechasi", "Bahor bayrami" kabi rolli o'yinlar orqali o'quvchilar folklor muhitini his qiladi, vokal ifodasini tabiiy holatda sinovdan o'tkazadi.

3.5. Jamoaviy interfaol mashg'ulotlar

"Xor bilan qo'shiq kuylash", "Ovoz rezonansini topish", "Nafas zanjiri" kabi jamoaviy mashqlar vokal texnikani mustahkamlaydi va musiqiy ansambl hisini shakllantiradi.

4. Metodik tizim va texnologik model

4.1. Tizim tarkibi

Folklor qo'shiqlari asosida vokal-xonandalik malakalarini shakllantirish texnologik modeli quyidagi tarkibiy qismlardan iborat:

Bosqich	Maqsad	Faoliyat mazmuni	Metod va texnologiyalar
1. Tayyorlov bosqichi	O'quvchini musiqiy faoliyatga jalb qilish	Nafas mashqlari, ovoz diapazonini aniqlash	Qiziqitiruvchi mashg'ulotlar, muammoli savollar
2. O'quv-ijodiy bosqich	Folklor qo'shiqlarini o'rganish, kuylash texnikasi	Qo'shiq tahlili, intonatsion mashqlar, jamoaviy kuylash	Interfaol, rolli, AKT texnologiyalari
3. Mustaqil-ijodiy bosqich	O'quvchilarning vokal ijodini rivojlantirish	Loyiha, sahna chiqish, ijodiy topshiriqlar	Loyiha, refleksiya, baholash kartalari

4.2. Baholash mezonlari

O'quvchilarning vokal malakalarini baholashda quyidagi mezonlar qo'llaniladi:

1. Ovozning tabiiyligi va intonatsion aniqligi;
2. Qo'shiq mazmunini hissiyot bilan ifodalash;
3. Diksiya va nafasni boshqarish;
4. Sahna madaniyati va emotsional ta'sirchanlik;
5. Jamoaviy ijroda uyg'unlik.

Baholashda an'anaviy ball tizimi bilan birga o'z-o'zini baholash va peer-assessment (o'rtoqlik baholash) usullari ham joriy etiladi.

5. Amaliy tajribalar va kuzatish natijalari (shartli misol)

Tajriba-sinov ishlari Toshkent va Farg'ona viloyatlaridagi umumta'lim maktablarining 8-9-sinf o'quvchilari o'rtasida o'tkazilgan. 3 oy davomida folklor qo'shiqlarini o'rganish mashg'ulotlari quyidagi texnologiyalar asosida olib borilgan:

Texnologiya	O'quvchilar faolligi (%)	Intonatsion aniqlik (%)	Motivatsiya oshishi (%)
An'anaviy yondashuv	60	55	50

Texnologiya	O'quvchilar faolligi (%)	Intonatsion aniqlik (%)	Motivatsiya oshishi (%)
Interfaol mashg'ulotlar	80	78	83
AKT va loyiha asosida	85	82	88

Natijalardan ko'rinadiki, interfaol va AKT texnologiyalari o'quvchilarning vokal-xonandalik malakalarini shakllantirishda yuqori samaradorlik beradi. Ayniqsa, folklor qo'shiqlarini video va audio tahlil qilish, sahna ko'rinishlari tayyorlash jarayonida o'quvchilarning ishtiyoqi va ijodiy fikrlashi kuchaygan.

6. Texnologiyalarni takomillashtirish omillari

Folklor qo'shiqlari vositasida vokal malakalarni shakllantirish jarayonini samarali tashkil etish uchun quyidagi omillar muhim hisoblanadi:

6.1. Pedagogik omillar

- Musiqa o'qituvchisining metodik va vokal mahorati;
- O'quvchi shaxsini hisobga olgan differensial yondashuv;
- O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi ijodiy hamkorlik;
- Mashg'ulotlarning tizimlilik va davomiyligi.

6.2. Texnik omillar

- Vokal xonalarining akustik sharoiti, mikrofon, audio-vizual vositalar;
- Zamonaviy musiqa dasturlari va yozuv texnologiyalari;
- Xalq cholg'ulari bilan hamohanglikni yaratish.

6.3. Motivatsion-psixologik omillar

- Qo'shiq tanlashda o'quvchi qiziqishini hisobga olish;
- Rag'bat tizimini joriy etish (konsert, tanlov, sertifikat);
- Guruhdagi musobaqaviy muhit va ijobiy raqobatni yaratish.

6.4. Madaniy-estetik omillar

- Mahalliy folklor ansambllari bilan hamkorlik;
- Milliy libos, raqs va urf-odat elementlarini mashg'ulotlarga kiritish;
- "Jonli folklor" muhitini yaratish: xalq bayramlarida sahna chiqishlari.

Xulosa. Folklor qo'shiqlari vositasida vokal-xonandalik malakalarini shakllantirish - bu nafaqat musiqa o'qituvchisining pedagogik mahoratini, balki milliy madaniyatni zamonaviy texnologiyalar bilan uyg'unlashtirishni talab etuvchi ijodiy jarayondir.

Tadqiqot natijalariga ko'ra, o'quvchilarda vokal-xonandalik malakalarini shakllantirish quyidagi shartlarda yuqori samaraga erishadi:

1. Mashg'ulotlarda xalq musiqasining tahlili va ifodaviy ijrosi uyg'unlashtirilsa;
2. Innovatsion texnologiyalar - AKT, loyiha, interfaol usullar qo'llanilsa;
3. O'quvchilar motivatsiyasi va ijodiy erkinligi rag'batlantirilsa;
4. O'qituvchi tomonidan individual yondashuv tizimli yo'lga qo'yilsa.

Natijada o'quvchilar nafaqat vokal jihatdan rivojlanadi, balki milliy qadriyatlarni his etuvchi, san'atni sevuvchi, estetik tafakkurga ega shaxs sifatida shakllanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. СС Болта-Зода. Принципы и приложения музыкальной формы. Science and Education 5 (2), 432-438
2. СБ Саидий. Нестандартные психологические структуры и модуляция в педагогике. Science and Education 5 (2), 348-354
3. СС Болта-Зода. Обменное приёмы аккордов семейство субдоминанты и доминанты использование на фортепиано. Science and Education 5 (2), 439-444
4. СБ Саидий. Художественно-педагогическое общение как средство формирования музыкальной мотивации школьников. Science and Education 5 (2), 322-327
5. Саидий, Саид Болта-зода. Адаптивность детей к школе при посещении и непосещении дошкольного учреждения. Science and education 4 (5), 1105 - 1112
6. КБ Холиков. Рациональное решения мозга в ассоциативной лобной доле при разучивание классической музыки. Science and Education 6 (1), 42-48
7. СБ Саидий. Определения понятий диктанта в теории музыки. Science and Education 3 (12), 823-828
8. Саидий, Саид Болта-зода. Бекзод Турсун угли Алиев. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
9. Саидий, Саид Болта-зода. Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. Science and Education 3 (4), 1605-1611
10. Саидий, Саид Болта-зода. Алиев, Бекзод Турсун угли. Простые, сложные и смешанные размеры музыки при проведении уроков дирижирования, креативные методы обучения. Science and Education 3 (5), 1484-1492
11. Саидий, Саид Болта-зода. Эрназарова, Азиза Фахритдин кизи. Интерактивная методика обучения жанрам, созданных на народные лады, учащимся музыкальных и художественных школ. Science and Education scientific journal 4 (ISSN 2181-0842), 1618
12. Саидий, Саид Болта-зода. Механизмы формирования культуры почитания человеческих ценностей у старшеклассников на основе фольклора в хоре. Science and Education 4 (2), 1386-1391
13. Саидий, Саид Болта-зода. Психологические характеристики музыкальных звуков. Узбекистан 2 (2), 76-82
14. КБ Холиков. Философия особого вида умозаключений с условными и разделительными дизъюнктивными посылками. Science and Education 6 (1), 169-174

15. КБ Холиков. Главная цель системы нейрона к направлению внимания на соединение избирательного внимания. *Science and Education* 5 (12), 37-44
16. Саидий, Саид Болта-Зода, Мурадова, Махлиё Раджабовна, Эрназарова, Азиза ... Интерактивные методы обучения творчеству русских композиторов классе фортепиано в детской музыкальной школы. *Science, and Education* 3 (4), 1605-1611
17. Саидий, Саид Болтазода. О некоторых простейших обобщениях приёмов и методов по музыке общеобразовательной школе. *Science and Education* 3 (8), 196-203
18. Саидий, Саид Болта-Зода, Салимова, Бахринисо Бахромжон кизи. Вариационный подход к построению однородной музыки, размышление идеального подхода к её решению. *Science and Education* 3 (8), 138-144
19. КБ Холиков. Образование новых клеток головного мозга: распознавание и уничтожение злокачественных клеток, роль эффекторной клетки. *Science and Education* 6 (1), 57-64
20. Саидий, Саид Болтазода. Сложный принцип формообразования в изоритмическом сложений музыки. *Science and Education* 3 (11), 962-969
21. Саид Болта-Зода, Саидий. Основные направления возбуждения мелкой моторики по направление музыки. *Science and Education* 3 (10), 582-590
22. Саидий, Саид Болта-Зода. Песни, обработка народных песен и развития мастерства учащихся. *Science and education.* 3 (4), 1200-1205
23. Саидий, Саид Болта - зода. Об эффектно влияние теории, в создании музыкального произведения. *Science and Education* 3 (12), 864 - 870
24. Саидий, Саид Болта-Зода, Ропиева, Дурдона Акмал кизи. Проблемы совершенствования управления музыкальной деятельностью дошкольного образовательного учреждения. *Science and Education* 3 (8), 183-188
25. Саид Болтазода, Саидий. Эффект образования музыки к системы общеобразовательной школы. *Science and Education* 3 (8), 224-230
26. КБ Холиков. Приятного и болезненного прикосновения классической музыки гипоталамусу в орбитофронтальной и поясной коре человека. *Science and Education* 6 (1), 35-41
27. Саидий, Саид Болта-Зода. Обратный сдвиг гармоничный линии в многоголосных произведениях. *Science and Education* 3 (12), 871 -877
28. Саидий, Саид Болта-Зода. Повышение или понижение основных ступеней, знаки альтерации. *Science and Education* 3 (12), 878 - 884
29. Саидий, Саид Болта-Зода. Элементы абстрактной и абсолютной звучании музыкального звука. *Science and Education* 4 (1), 597-603

30. Саидий, Саид Болта-Зода. Теоретическое рассмотрение вероятности совпадения неаккордовых звуков в произведениях. Science and Education 4 (1), 556-562